

2.2. Складні об'єкти інноваційної діяльності та зміст прав на них

Ускладнення суспільних відносин, невідпинний розвиток виробничої та соціальної сфер суспільного життя зумовлює потребу винайдення нових форм діяльності людини та, відповідно, викликає виникнення нових результатів такої діяльності, які поступово залучаються до сфери правового регулювання. Зміна технологічних укладів, орієнтир на перехід до інформаційного суспільства, підвищення значення особистості людини як такої примножують значення інтелектуальної діяльності, її розвиток як у змістовому, так і формальному аспектах.

Свого часу В. А. Дозорцевим було підмічено різке підвищення складності результатів інтелектуальної діяльності, передусім змістових рішень, набуття багатьма завершеними об'єктами.²⁴⁸ Вчені також були ~~зверненню уваги навіть, що це бурливе характеру~~ сфер інтелектуальної діяльності та їх розвиток викликає появу численних нових засобів охорони, примноження систем охорони²⁴⁹.

Отже, зміни суспільного життя неодмінно зумовлюють появу нових об'єктів як інтелектуальної діяльності, так і правового регулювання. Причому ускладнення сфер життєдіяльності людини, змісту її діяльності викликає виникнення складних, комплексних, «навіть синтетичних» результатів інтелектуальної діяльності. Складний, комплексний характер останніх, безумовно, привносить особливості в реалізацію правомочностей використання та розпорядження, впливає на їх здатність до участі в господарському чи цивільному обігу в цілому.

Незважаючи на очевидність зазначеного явища, не можна сказати, що проблематика складних результатів інтелектуальної діяльності є дослідженою, причому не лише в Україні. Безперечно, окремі вчені торкалися вказаного питання або звертали свою увагу на наявність цих об'єктів як таких, але в межах інших досліджень. Наприклад, про наявність

²⁴⁸ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / Исслед. центр частного права / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – С. 19.

²⁴⁹ Там само. – С. 21.

комплексних результатів інтелектуальної діяльності, що складаються з різних об'єктів виключних прав, писав В. А. Дозорцев і відносив до них такі об'єкти суміжних прав, як кінофільм, звукозапис. Технологію як складний, синтетичний (синтезований) об'єкт інтелектуальної власності пропонував розглядати О. Давидюк²⁵⁰. Комплексними результатами інтелектуальної діяльності запропоновано також визнавати такі інноваційні об'єкти, як інноваційна розробка та інноваційний продукт²⁵¹.

У зв'язку з відсутністю цілеспрямованого комплексного аналізу складних результатів інтелектуальної діяльності як об'єктів господарського та цивільного обігу вважаємо за необхідне провести предметне дослідження питання правової природи, особливостей складних результатів інтелектуальної діяльності та встановлення прав на них, що і становиться за мету цієї статті.

Стимульного значення для дослідження правової природи та особливостей складних результатів інтелектуальної діяльності на території Російської Федерації набуло прийняття частини IV Цивільного кодексу Російської Федерації (далі – ЦК Російської Федерації), у ст. 1240 якого було закріплено перелік складних об'єктів. До них віднесено: кінофільм, інші аудіовізуальні твори, театральну-видовищну виставу; мультимедійний продукт, єдину технологію. Із цієї ж статті може бути дано найпростіше визначення складного об'єкта як такого, що містить декілька результатів інтелектуальної діяльності, які підлягають охороні²⁵².

Поняття складного об'єкта введено до частини IV ЦК Російської Федерації за аналогією з категорією «складна річ» як одна річ – це різнорідні речі, які утворюють єдине ціле та припускають їх використання за загальним

²⁵⁰ Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія / О. М. Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 34–36.

²⁵¹ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – С. 298.

²⁵² Пиляева В. В. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный) / В. В. Пиляева. – М. : ТК Велби, 2008. – Ч. 4 – 752 с.

призначенням. Але складний об'єкт, на відміну від речей, є результатом інтелектуальної діяльності²⁵³.

Отже, до сфери правового регулювання на території Російської Федерації введено нову категорію об'єктів – складних результатів інтелектуальної діяльності, які поєднують декілька об'єктів права інтелектуальної власності з метою їх використання за єдиним призначенням (з єдиною метою).

Неважко помітити, що перелічені у ст. 1240 частини IV ЦК Російської Федерації складні об'єкти поділяються фактично на дві групи: ті, які є об'єктами авторського та суміжного права, та єдина технологія. Під технологією згідно зі ст. 1542 ЦК Російської Федерації розуміється виражений в об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому сполученні винаходи, корисні моделі, промислові зразки, програми для ЕОМ чи інші результати інтелектуальної діяльності, які підлягають охороні та можуть слугувати технологічною основою певної практичної діяльності в цивільній чи військовій сферах. У той же час до складу єдиної технології можуть входити також результати інтелектуальної діяльності, які не підлягають правовій охороні, в тому числі технічні дані, інша інформація.

На думку російських учених, до складу єдиної технології не можуть входити об'єкти суміжних прав²⁵⁴, а також засоби індивідуалізації товарів, робіт, послуг та їх виробників²⁵⁵. «Результати інтелектуальної діяльності, що не підлягають правовій охороні на підставі правил частини IV ЦК Російської Федерації, можуть входити до складу єдиної технології відповідно до п. 1 ст. 1542 за наявності водночас двох умов: 1) якщо вони охороняються за іншими правилами, відмінними від права інтелектуальної власності; 2) якщо

²⁵³ Волюнкина М. В. Инновационное законодательство России / М. В. Волюнкина. – М. : Аспект Пресс, 2005. – С. 636.

²⁵⁴ Городов О. А. Правовая охрана и использование единых технологий, созданных за счет или с привлечением бюджетных средств : монография / О. А. Городов. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – С. 10.

²⁵⁵ Блинец И. А. Право интеллектуальной собственности : учебник / И. А. Блинец, Э. П. Гаврилов, О. В. Добрынин и др.; под ред. И. А. Блинеца. – М. : Проспект, 2010. – С. 637.

вони створені самою особою, яка організувала створення єдиної технології»²⁵⁶.

Важливу думку стосовно цього висловив О. О. Городов, що просте складання тих, що охороняються, та різнорідних за природою результатів інтелектуальної діяльності не може дати очікуваного технологічного ефекту, тому коректніше говорити про використання в технології результатів інтелектуальної діяльності, які підлягають охороні, а не про технологію, яка складається із зазначених результатів. Практична цінність технології полягає не в кількості застосованих у ній результатів інтелектуальної діяльності, що підлягають охороні, а в її здатності ефективно виконувати виробничі завдання²⁵⁷.

Тут слід підкреслити декілька важливих моментів. Єдина технологія, на відміну від інших складних об'єктів, належить до результатів науково-технічної діяльності, тобто діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Саме як самостійний результат інтелектуальної діяльності єдину технологію визнають Ю. П. Світ, О. Л. Маковський, Л. А. Трахтенгерц²⁵⁸. У той же час О. О. Городов полемізує з прибічниками такого підходу та зазначає, що законодавець правильно розставив акценти, конструюючи єдину технологію як результат науково-технічної, але не інтелектуальної діяльності, яка відрізняється завжди наявністю творчої праці²⁵⁹.

Уважаємо, важко погодитися з такою позицією, оскільки науково-технічна діяльність співвідноситься з інтелектуальною діяльністю як видове та родове. Саме завдяки інтелектуальним, розумовим зусиллям знаходяться шляхи для застосування будь-яких нових знань, для вирішення технічних і технологічних проблем. Більше того, необхідною умовою здійснення

²⁵⁶ Лопатин В. Н. Защита интеллектуальной собственности. Актуальные проблемы теории и практики / В. Н. Лопатин, В. В. Дорошков; под ред. В. Н. Лопатина. – М. : Изд-во Юрайт, 2010. – Т. 3 – С. 189.

²⁵⁷ Городов О. А. Правовая охрана и использование единых технологий, созданных за счет или с привлечением бюджетных средств : монография / О. А. Городов. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – С. 10.

²⁵⁸ Там само. – С. 11.

²⁵⁹ Там само. – С. 12.

наукової праці є креативність у дослідженні проблеми чи вирішенні завдання, а однією з ознак її позитивного результату – новизна одержаних результатів. Без творчого підходу в ході її здійснення, який полягає в застосуванні нестандартних, нових прийомів, методів дослідження чи новому їх сполученні, висуванні нових гіпотез, аналізі недосліджених раніше подій, фактів, явищ, неможливо розраховувати на отримання дійсно нових знань.

Отже, вважаємо справедливим говорити про науково-технічну діяльність як різновид інтелектуальної діяльності людини, що припускає застосування творчого підходу. Доцільно відзначити, що такий висновок відповідає й нормам українського законодавства щодо визначення наукової та науково-технічної діяльності як діяльності інтелектуальної творчої (ст. 1 ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність»). Відповідно, логічним виглядає висновок про належність результатів науково-технічної діяльності до результатів інтелектуальної діяльності.

Слід відзначити, що в ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» визначено два різновиди результатів наукової та науково-технічної діяльності: (1) наукові результати як нові знання, одержані в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксовані на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо; (2) науково-прикладні результати, під якими розуміються нові конструктивні чи технологічні рішення, експериментальний зразок, завершене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена в суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути виражений у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо²⁶⁰.

²⁶⁰Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

Згідно із ЦК України до результатів інтелектуальної діяльності належать також об'єкти права інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ст. 420²⁶¹. Фактично він збігається з переліком результатів інтелектуальної власності, яким надається правова охорона в Російській Федерації відповідно до ст. 1225 ЦК Російської Федерації. Однак на відміну від останньої, яка містить виключний перелік таких результатів, у ЦК України отримав закріплення інший, гнучкіший підхід – залишити перелік об'єктів права інтелектуальної власності відкритим, що дає можливість доповнювати його новими об'єктами, поява яких викликана потребами часу.

Повертаючись до питання про складні результати інтелектуальної діяльності з урахуванням викладеного, можна сформулювати низку положень. По-перше, «складними» відповідно до наведеного раніше підходу можуть бути як об'єкти права інтелектуальної власності, так і інші результати інтелектуальної діяльності. Серед об'єктів права інтелектуальної власності до складних належать: кінофільми, інші аудіовізуальні твори, театральні-видовищні вистави, мультимедійні продукти. Особливим складним об'єктом права інтелектуальної власності запропоновано розглядати технологію як синтезований об'єкт права інтелектуальної власності, що має синтетичний характер, становить системне поєднання об'єктів права інтелектуальної власності, яке визначає його найбільш істотні (сутнісні) характеристики технологічного процесу виробництва товарів чи надання послуг, що полягає в подальшій розробці та вдосконаленні таких об'єктів, включає в себе конкретні шляхи його комерціалізації та отриманий досвід використання²⁶². Серед інших результатів інтелектуальної діяльності складну природу мають інноваційні розробки та продукти (останнім за

²⁶¹Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

²⁶² Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : монографія / О. М. Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 36.

російським законодавством відповідають такі об'єкти, як єдині технології), які виступають самостійними об'єктами господарського обігу²⁶³.

По-друге, складні результати інтелектуальної діяльності можуть поєднувати як об'єкти права інтелектуальної власності, так і результати інтелектуальної діяльності, що не підлягають правовій охороні як об'єкти права інтелектуальної власності (інформаційні ресурси, технічні дані).

Більше того, інноваційні розробки та інноваційні продукти, крім об'єктів права інтелектуальної власності, можуть містити результати робіт, послуги, на відміну від самих об'єктів права інтелектуальної власності, які залучені до господарського обігу шляхом переходу майнових прав. У зазначених інноваційних об'єктах часто наявні матеріальні носії, в/на яких виражається їх сутність, що можна пояснити безпосереднім зв'язком із виробничим процесом та спрямованістю на впровадження, реалізацію.

Отже, складні результати інтелектуальної діяльності на підставі складових, що їх утворюють, можна поділити на три групи: (1) складні об'єкти права інтелектуальної власності (кінофільми, інші аудіовізуальні твори, театральні-видовищні вистави, мультимедійні продукти), (2) складні (комплексні) результати інтелектуальної діяльності, що поєднують як охороноздатні, так і неохороноздатні результати інтелектуальної діяльності та (3) складні (синтетичні) результати інтелектуальної діяльності, які охоплюють не лише результати інтелектуальної діяльності, а й результати робіт, послуги.

Особливий характер розглядуваних результатів інтелектуальної діяльності впливає на складність визначення правового титулу, на підставі якого визначаються їхні правоволодільці та встановлюється їх правовий режим.

Не викликає сумнівів нематеріальна природа складних результатів інтелектуальної діяльності, хоча вони й мають утілення (фіксацію) в

²⁶³ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – С. 264.

об'єктивній формі (креслення, описи, інструкції та ін.). Правовою наукою для результатів інтелектуальної діяльності розроблено окрему конструкцію для їх визначення та захисту – це конструкція виключних прав. «Виключне право виконує щодо нематеріальних об'єктів ту ж функцію, що й право власності для матеріальних. Воно і є абсолютне право на нематеріальні об'єкти»²⁶⁴.

Історично склалися дві основні моделі законодавчого закріплення конструкції виключних прав: право інтелектуальної власності та інтелектуальні права. Україна пішла шляхом визнання права інтелектуальної власності на нематеріальні об'єкти, які згідно зі ст. 418 ЦК України становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, виключними серед яких відповідно до ст. 424 ЦК України є право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності та право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, в тому числі забороняти таке використання²⁶⁵.

Інша розповсюджена модель закріплення виключних прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності – теорія інтелектуальних прав, відповідно до якої права авторів, винахідників, патентоволодільців та ін. мають визнаватися правами *sui generis*, – поза класичним поділом цивільних прав на речові, зобов'язальні та особисті²⁶⁶. Зокрема, саме ця модель закріплена в книзі IV ЦК Російської Федерації, статтею 1226 якого встановлено, що інтелектуальні права визнаються щодо результатів інтелектуальної діяльності та прирівняних до них засобів індивідуалізації й охоплюють виключне майнове право та, в передбачених ЦК Російської Федерації випадках, особисті немайнові та інші права.

²⁶⁴ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / Исслед. центр частного права / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – С. 37.

²⁶⁵ Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

²⁶⁶ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – С. 13.

Наведені законодавчі терміни свідчать, що незалежно від обраної термінології розуміння сутності прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності фактично є однаковим та відбиває їх дуалістичну природу. Як зазначає О. П. Сергєєв, з одного боку, творцеві інтелектуального, творчого результату належить право на його використання, яке має виключний характер і може вільно надаватися іншим особам (надання дозволу на використання результату). Це право належить до майнових і за цілою низкою ознак дійсно схоже на право власності. З другого боку, автор володіє сукупністю особистих немайнових (моральних) прав, які не можуть відчужуватися від їх володільця через саму природу. При цьому між майновими та особистими правами не існує непереборної межі; вони найтіснішим чином взаємопов'язані та переплетені й утворюють нерозривну єдність²⁶⁷.

Наведену думку вченого хотілося б уточнити лише в тому, що виключний характер має правомочність щодо розпорядження результатом інтелектуальної, творчої діяльності (в тому числі визначення способів та меж його використання іншими особами), сама правомочність із використання первісно належить його творцю, але може передаватися (надаватися) іншим особам, що дозволяє його використання на законних підставах декількома особами.

Як видно зі змісту обох моделей законодавчого закріплення прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності, в їх основі лежить визнання виключного, монопольного характеру прав на такі об'єкти за їхніми правоволодільцями. Це дозволяє говорити про результати інтелектуальної, творчої діяльності як про об'єкти виключних прав за будь-якого підходу до їх законодавчого закріплення, що дозволяє зняти термінологічну неточність та можливість неоднозначного тлумачення. На цій підставі в подальшому для визначення характеру прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності буде використовуватися поняття «виключні права».

²⁶⁷ Там само. – С. 14.

Комплексний характер результатів інтелектуальної діяльності не змінює їх нематеріальну природу, – навпаки, підкреслює багатогранність інтелектуальної діяльності, яка може здійснюватися не лише однією особою, а й цілим колективом. Як зазначає В. А. Дозорцев, у колективній діяльності визначальне значення має поєднання індивідуальної творчості з організаційним, координуючим началом»²⁶⁸. Більше того, організаційний елемент в інтелектуальній діяльності дозволяє здійснити не просте комбінування об'єктів права інтелектуальної власності та інших результатів у єдиний об'єкт, а фактично завдяки особливому їх поєднанню створити об'єкт з новими властивостями, який здатний вирішувати нові завдання. Іншими словами, сам складний об'єкт є окремим самостійним результатом інтелектуальної діяльності, впровадження якого потребує використання передусім інших об'єктів права інтелектуальної власності.

На цій підставі вважаємо, що складні результати інтелектуальної діяльності належать до об'єктів виключних прав, зміст та умови реалізації яких, однак, з огляду на особливості самих об'єктів, дещо відмінні від права інтелектуальної власності.

Слід визнати, що стосовно правової природи права на складний результат інтелектуальної діяльності висловлені й інші думки. Зокрема, І. С. Мухамедшин не визнає можливості кваліфікувати єдину технологію як результат інтелектуальної діяльності, що охороняється в значенні ст. 1225 ГК Російської Федерації, оскільки вона не входить до вичерпного переліку таких результатів. «Відповідно, на єдину технологію як таку не розповсюджується режим виключного права. Якщо ж єдина технологія як результат науково-технічної діяльності відповідає критеріям, установленим для охороноздатних результатів інтелектуальної діяльності, вона може бути віднесена до останніх (наприклад, до винаходів, корисних моделей, ноу-хау та ін.)»²⁶⁹.

²⁶⁸ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / Исслед. центр частного права / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – С. 41.

²⁶⁹ Близнац И. А. Право интеллектуальной собственности : учебник / И. А. Близнац, Э. П. Гаврилов, О. В. Добрынин и др.; под ред. И. А. Близнаца. – М. : Проспект, 2010. – С. 639.

Зазначена думка фактично ґрунтується лише на одному аргументі – це невключення єдиної технології до переліку результатів інтелектуальної діяльності, права на які підлягають охороні з боку держави, який за конструкцією ст. 1225 ГК Російської Федерації має виключний характер. Зазначена причина, між тим, не має змістовного характеру та належить до проблем законодавчої техніки. Внесення змін до вказаної норми шляхом додавання слів «зокрема» або «інші» відповідно до такого підходу дозволить визнати єдину технологію об'єктом виключних прав. Особливості законодавчої техніки не можуть слугувати єдиним підґрунтям для визначення правової природи прав – воно має базуватися на аналізі правової природи та особливостей самих об'єктів, щодо яких вони встановлюються.

Слід визнати, що права на складні результати інтелектуальної діяльності є похідними від прав на об'єкти, які входять до їх складу та які в комплексі використовуються з єдиною метою. У цьому аспекті важливого значення набуває питання правової підстави використання об'єктів права інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної діяльності особою, яка розробляє (організовує створення) складний результат інтелектуальної діяльності (далі – розробник) у разі, якщо виключні права на об'єкти, що входять до його складу, належать іншим особам. Такою правовою підставою теоретично може бути або імперативна правова норма, якої зараз в українському законодавстві немає, або домовленість сторін, або судові рішення.

На сьогодні в українському законодавстві відсутні правові норми, які регулюють відносини між суб'єктами прав інтелектуальної власності та розробниками складних результатів інтелектуальної діяльності, що різко підвищує значення договірної форми їх урегулювання. Розробники складних результатів інтелектуальної діяльності можуть використовувати як у процесі їх створення, так і подальшого впровадження (реалізації) належні іншим особам об'єкти права інтелектуальної власності на підставі договорів про розпорядження правами інтелектуальної власності: ліцензійних договорів та

договорів відступлення (передачі) виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Визнання прав інтелектуальної власності на об'єкти, які входять до складних результатів інтелектуальної діяльності, що є проявом їх похідного характеру, зумовлює іншу особливість останніх – це обмеженість виключних прав на них. Це створює підстави для їх відокремлення від права інтелектуальної власності, яке належить до абсолютних прав, та визнання їх як квазіабсолютних прав, обмежених законними правами суб'єктів права інтелектуальної власності на об'єкти, що в єдності використовуються в новому складному результаті інтелектуальної діяльності.

Інша площина питання про права на складні результати інтелектуальної діяльності полягає у визначенні змісту та особливостей реалізації таких прав. Як зазначав В. А. Дозорцев, розвиток приводить до варіантності змісту виключних прав²⁷⁰. Ученим також було вказано на дві функції виключних прав: «поряд із первісною – забезпечення товарного обігу результатів інтелектуальної діяльності – вони все більше виконують функцію із захисту соціальних інтересів автора»²⁷¹.

Виконання саме зазначених функцій має забезпечувати конструкція «виключних прав на складні результати інтелектуальної діяльності»: обігоспроможність таких об'єктів та захист прав їхніх суб'єктів. При цьому вона має бути спрямована на захист прав мінімум двох груп суб'єктів: суб'єктів права інтелектуальної власності на об'єкти, що входять до складного результату інтелектуальної діяльності, та розробника власне такого складного результату. Крім того, не можуть не враховуватися права суб'єктів, які будуть використовувати складний результат інтелектуальної діяльності у власній діяльності.

Виходячи із зазначеної функціональної спрямованості конструкції «виключних прав на складні результати інтелектуальної діяльності» та з

²⁷⁰ Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / Исслед. центр частного права / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – С. 65.

²⁷¹ Там само. – С. 24.

урахуванням змісту виключних прав на нематеріальні об'єкти, вважаємо можливим віднесення до виключних прав на складні результати інтелектуальної діяльності права дозволяти іншим особам використання такого об'єкта будь-яким способом (зокрема, опублікування (сповіщення), правове оформлення, удосконалення, модернізацію, впровадження, реалізацію), а також право перешкоджати неправомірному використанню складного результату інтелектуальної діяльності, в тому числі забороняти таке використання.

Наведене визначення змісту виключних прав на складні результати інтелектуальної діяльності відповідає підходу до визначення виключних прав, закріпленому в ЦК України, – вони стосуються лише окремих майнових правомочностей суб'єкта права інтелектуальної власності. Однак до права на складні результати інтелектуальної діяльності входять й інші майнові права (наприклад, використання), які не визнаються виключними, оскільки не мають монопольного характеру та можуть здійснюватися й іншими особами на законних підставах. Крім того, як права на результати інтелектуальної діяльності в цілому серед прав на складні результати виокремлюються особисті немайнові права, які належать розробнику такого складного об'єкта (зокрема, права на позначення власного імені).

З метою розрізнення, з одного боку, прав інтелектуальної власності та прав на складні результати інтелектуальної діяльності, а з другого – підкреслення нематеріальної сутності таких об'єктів та виключної природи прав на них можна запропонувати підхід до визначення прав на складні результати інтелектуальної діяльності як «інтелектуальні права». Поєднання обох моделей законодавчого закріплення виключних прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності дозволить, на наш погляд, чітко відмежувати права інтелектуальної власності на об'єкти, перелік яких установлений у ЦК України, та інші результати інтелектуальної діяльності, в тому числі на складні.

Додержуючись законодавчого підходу, інтелектуальні права на складні результати інтелектуальної діяльності можуть бути розкриті як такі, що охоплюють особисті немайнові права та майнові права на такий об'єкт, у тому числі виключне право дозволяти іншим особам його використання в будь-який спосіб та виключне право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, які забезпечують залучення складного результату інтелектуальної діяльності до сфери господарського та цивільного обігу.

Виходячи із загального принципу належності прав на результати інтелектуальної діяльності суб'єкту, який таку діяльність здійснив, уважаємо, що інтелектуальні права на складні результати інтелектуальної діяльності мають визнаватися та первісно належати суб'єкту – розробнику, діяльністю якого з використанням інших об'єктів права інтелектуальної власності для їх впровадження створено складний результат інтелектуальної діяльності, здатний вирішувати нові завдання порівняно з об'єктами права інтелектуальної власності, що входять до його складу.

Інтелектуальні права на складний результат інтелектуальної діяльності як похідні не можуть включати права авторства, оскільки воно визнається лише за фізичною особою, особистою інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено відповідний нематеріальний об'єкт. Право авторства на об'єкти права інтелектуальної власності, що входять до складу комплексного результату інтелектуальної діяльності, належить фізичним особам, які створили відповідні об'єкти. На нього не впливають жодні обставини, в тому числі й перехід виключних майнових прав на такі об'єкти, навіть із метою створення складного результату інтелектуальної діяльності.

Однак це не означає, що за розробником складного результату інтелектуальної діяльності не повинні визнаватися немайнові права, оскільки саме завдяки його інтелектуальним та організаційним зусиллям створено новий складний результат інтелектуальної діяльності. Виходячи зі змісту діяльності розробника складного результату інтелектуальної діяльності,

вважаємо, що за ним має бути закріплено низку особистих немайнових прав, зокрема право на визнання його розробником такого об'єкта та право вимагати зазначення свого ім'я/назви (комерційного найменування) як розробника продукції (робіт, послуг), що випущена (виконані, надані) із застосуванням складного результату інтелектуальної власності, його згадування в процесі реалізації такої продукції.

Як уже було зазначено, нематеріальні блага залучаються до господарського та цивільного обігу завдяки визнанню на них майнових прав, які власне й виступають об'єктами такого обігу. Слід відзначити, що українським законодавством закріплено відкритий перелік правомочностей, які утворюють майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, що дозволяє їх використання будь-якими можливими способами, крім тих, що прямо заборонені законом.

Вважаємо, що цього ж підходу слід дотримуватися й при формуванні змісту майнових прав на складний результат інтелектуальної власності. Враховуючи комплексний, синтезований характер таких об'єктів, у яких можуть поєднуватися не лише різні результати інтелектуальної діяльності, а й інші об'єкти, до майнових прав на складний результат інтелектуальної діяльності можуть бути віднесені: право опублікування про створення складного результату інтелектуальної діяльності або сповіщення про це інших осіб; право фіксації, визначення форми правової охорони складного результату інтелектуальної діяльності та його складових; право визначення форм упровадження, реалізації складного результату інтелектуальної діяльності та право на його впровадження, реалізацію; право на вдосконалення, модернізацію, модифікацію складного результату інтелектуальної діяльності та/або його складових; право визначати форми комерціалізації складного результату інтелектуальної діяльності та інші майнові права на такий об'єкт, не заборонені законом.

Крім визначених майнових прав на складний результат інтелектуальної діяльності, як уже було вказано, до них також належать виключні права, а

саме: право розробника дозволяти іншим особам використання такого об'єкта будь-яким способом та право перешкоджати неправомірному використанню складного результату інтелектуальної діяльності, в тому числі забороняти таке використання.

Слід звернути увагу, що належність особі складного результату інтелектуальної діяльності визначається саме наявністю в неї виключних прав на такий об'єкт. Іншими словами, особу, що має виключні права на складний результат інтелектуальної діяльності, слід визнавати володільцем інтелектуальних прав на такий об'єкт.

Російський законодавець закріпив іншу модель «права на єдину технологію» як права на складний результат інтелектуальної діяльності. Відповідно до ст. 1542 ЦК Російської Федерації право на єдину технологію фактично охоплює одну правомочність – право використання результатів інтелектуальної діяльності у складі єдиної технології, яке визнається за особою, що організувала створення єдиної технології. Незважаючи на те, що інші правомочності в зазначеній статті ЦК Російської Федерації, яка так і називається «право на технологію», не визначені, окремі варіанти дозволеної поведінки щодо такого об'єкта містяться в інших статтях цього кодексу, зокрема ч. 3 ст. 1544 вказує на право обрання способу правової охорони технології, який найбільшою мірою відповідає її інтересам та забезпечує практичне застосування єдиної технології; стаття 1547 установлює умови та порядок відчуження права на технологію, що належить Російській Федерації або її суб'єкту, третім особам (на платній основі за результатами проведення конкурсу); у ст. 1550 закріплено право особи, яка володіє правом на технологію, на свій розсуд розпоряджатися цим правом шляхом його передачі повністю або частково іншим особам за договором або на підставі іншого правочину, в тому числі за договором про відчуження цього права, за ліцензійним договором або іншим договором, який містить елементи договору про відчуження права чи ліцензійного договору.

Таким чином, вважаємо за можливе говорити, що право на єдину технологію за російським законодавством включає право на її використання (право використання результатів інтелектуальної діяльності у складі єдиної технології), право обрання способу її правової охорони та право розпорядження. Фактично останні дві правомочності сформульовані в ЦК Російської Федерації як такі, що належать до категорії виключних, а право використання результатів інтелектуальної діяльності у складі єдиної технології вперше виникає в особи, яка організувала створення єдиної технології, а надалі на підставі договору може належати й іншим особам.

Цікавим видається, що в ЦК Російської Федерації закріплено низку обов'язків особи, яка володіє правом на технологію, зокрема: негайно вживати заходи для визнання за нею та отримання прав на результати інтелектуальної діяльності, які входять до складу єдиної технології, якщо такі заходи не були вжиті до або в процесі створення технології (ст. 1544); здійснювати практичне застосування (впровадження) технології (ст. 1545).

Незважаючи на те, що єдину технологію не віднесено російським законодавством до об'єктів права інтелектуальної власності, фактично права на неї відповідають визначенню інтелектуальних прав, які визнаються щодо результатів інтелектуальної діяльності й прирівняних до них засобів індивідуалізації та які охоплюють виключне майнове право та, в передбачених ЦК Російської Федерації випадках, особисті немайнові та інші права (ст. 1226). Іншими словами, єдина технологія як результат науково-технічної діяльності може бути визнана об'єктом інтелектуальних прав за російським законодавством, стосовно якого закріплено виключне майнове право.

Резюмуючи викладене, слід відзначити, що розвиток соціальної та економічної сфер життєдіяльності людини, ускладнення суспільних відносин, науково-технічний прогрес зумовлюють виникнення нових, складних, комплексних, синтезованих об'єктів – результатів інтелектуальної діяльності, реалізація яких у системній єдності дозволяє розв'язувати

завдання, які не можуть бути вирішені окремим, самостійним використанням об'єктів, що входять до їх складу. До складних результатів інтелектуальної діяльності належать: (1) складні об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, кінофільми, інші аудіовізуальні твори, театральні-видовищні вистави, мультимедійні продукти), (2) складні (комплексні) результати інтелектуальної діяльності, які поєднують як охороноздатні, так і не охороноздатні результати інтелектуальної діяльності та (3) складні (синтетичні) результати інтелектуальної діяльності, які охоплюють не лише результати інтелектуальної діяльності, а й результати робіт та/або послуги (інноваційні розробки, інноваційні продукти).

Права на складні результати інтелектуальної діяльності мають похідний, обмежений, квазіабсолютний характер та можуть бути визначені як інтелектуальні права, що охоплюють особисті немайнові права та майнові права на такий об'єкт, у тому числі виключне право дозволяти іншим особам його використання будь-яким способом та виключне право перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, які забезпечують залучення складного результату інтелектуальної діяльності до сфери господарського та цивільного обігу.

2.3. Правова природа технології як об'єкта господарських відносин

Технологія як суспільно-економічний феномен

Люди з давніх-давен використовують у своїй діяльності найрізноманітніші знаряддя, починаючи з обробки каменя, дерева, шкіри, кісток, обігріву житла за допомогою вогню, виготовлення перших човнів та закінчуючи виробництвом високоточної електронної апаратури для сучасних космічних апаратів²⁷². Історичний досвід показує те, що певні технічні пристосування, знаряддя чи винаходи за своїми характеристиками здатні визначати як тип економічних відносин, що виникають у певному

²⁷² Деречин В. В. Система технологій : [підручник] / В. В. Деречин, О. В. Богомолів, Є. І. Хреновський. – К. : Центр уч. літ., 2007. – С. 30.